

UOT 792.03

<https://doi.org/10.59849/2311-8482.2025.4.282>

AYNURƏ QULIYEVƏ*

MİLLİ OPERAMIZIN KORİFEY SƏNƏTKARI

Məqalədə görkəmli müğənni Lütfiyar İmanovun həyatı və fəaliyyəti ətraflı şəkildə yada salınır. Burada həmçinin onun Naxçıvanla əlaqələri, müxtəlif vaxtlarda muxtar respublikaya səfərləri, görüşləri araşdırılır. Sənətkarın Türkiyənin İstanbul və İzmir şəhərində işlədiyi illərdə belə Azərbaycana, eləcə də bu qədim diyara – Naxçıvana məhəbbətindən, onun sakinlərinə diqqətindən, qayğıkeşliyindən bəhs edilir.

Açar sözlər: Lütfiyar İmanov, opera, mahnı, kukla teatri, yubiley, səhnə.

Giriş

Azərbaycan vokal sənətinin görkəmli nümayəndələrindən biri, ustad sənətkar, SSRİ xalq artisti, Prezident təqaüdçüsü, "İstiqlal" ordenli, xalqımızın nəğməkar oğlu Lütfiyar İmanovun həyat və yaradıcılıq yoluna öləri nəzər salaq.

1928-ci il aprelin 17-də Sabirabadda dünyaya göz açan və uşaqlıqdan oxumağa böyük həvəsi olan Lütfiyar Müslüm oğlu İmanov 1953-cü ildə, 24 yaşında Bakıdakı Asəf Zeynallı adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbinə daxil olur. Elə tələbəlik illərindən öz səs ilə mütəxəssislərin diqqətini cəlb edən gənc müğənni 1954-cü ildə Azərbaycan Radiosuna, 1956-cı ildə isə Azərbaycan Dövlət Estrada Orkestrinə solist dəvət olunur. 1957-ci ildən – təhsilini başa vurduqdan sonra təyinat üzrə Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrında aktyor kimi fəaliyyətə başlayır. Lirik-dramatik tenor səsə malik olması bu teatrın səhnəsində 1957-1959-cu illərdə bir sıra tamaşalarda əsasən baş rolları ifa etməsinə imkan yaradır. Burada, 1959-cu ildə Lütfiyar İmanovun iştirakı ilə tamaşaya baxan dünyaşöhrətli dirijor, SSRİ xalq artisti, maestro Niyazi onu opera sahəsinə, Koroğlunu oynamağa dəvət edir.

Əsas təhlil

Beləliklə də Niyazinin tövsiyəsi və böyük sənətkar Bülbülün xeyir-duası ilə L.İmanov 1959-cu ildə ilk dəfə "Koroğlu" operasında baş rolda çıxış edir. Tamaşaçılar və musiqi ictimaiyyəti tərəfindən böyük rəğbət və razılıq hissilə qarşılanan bu debütdən sonra o, həmişəlik olaraq taleyini Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrı ilə bağlayır (3, s.3). Demək olar ki, 30 ildən artıq bir müddətdə bu teatrın aparıcı solisti olmaqla yanaşı, L.İmanov 80-cı illərdə burada bir direktor kimi də səmərəli fəaliyyət göstərmişdir.

1962-ci ildə Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutunun (indiki Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin) teatrşünaslıq fakültəsinə daxil olan L.İmanov, 1965-ci ildə SSRİ Dövlət Akademik Bolşoy Teatrında, 1975-ci ildə isə İtaliyanın məşhur La Skala Opera Teatrında təcrübə mübadiləsində olmuşdur.

1960-1990-cı illər ərzində görkəmli sənətkarın opera səhnəsində yaratdığı rəngarəng milli obrazlar – Balaş ("Sevil", F.Əmirov), Ayaz ("Azad", C.Cahangirov), Vaqif ("Vaqif", R.Mustafayev), İskəndər ("Ölülər", V.Adıgözəlov), Bahadır ("Bahadır və Sona", S.Ələsgərov) teatr və musiqi tariximizə qızıl hərflərlə yazılmışdır. Lütfiyar İmanov dünya klassik operalarında da məhərrətlə çıxış etmiş, J.Bizenin "Karmen"ində Xose, P.İ.Çaykovskinin "Qaratoxmaq qadın"ında German, C.Verдинin "Otello"sunda Otello, "Aida"sında Radames, "Riqoletto"sunda Hersoq, "Trubadur"unda Manriko, J.Offenbaxın "Hofmanın nağılları"nda Hofman, Ş.Qunonun "Faust"unda Faust, C.Puççininin "Toska"sında Kavaradossi obrazları ilə və ümumiyyətlə müxtəlif səhnələrdə ifa etdiyi

50-dan artıq rolu ilə özünün yüksək vokal və səhnə mədəniyyətini, həmçinin fitri aktyorluq qabiliyyətini parlaq nümayiş etdirmişdir (2).

Görkəmli müğənni bu obrazları təkcə Azərbaycan səhnəsində deyil, keçmiş Sovet İttifaqının demək olar ki, bütün aparıcı opera və balet teatrlarının səhnəsində də ifa etmiş və səhnədəki hər bir uğuru o dövrün mətbuatı və teatr tənqidi tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Lütfiyar İmanov yaradıcılıq fəaliyyəti dövründə Hindistan, Norveç, Bolqarıstan, Kuba, Polşa, Macarıstan, Almaniya, Türkiyə, Ukrayna, Küveyt, Suriya, İordaniya, İtaliya, Belçika, İspaniya, Hollandiya, Rumıniya, Yunanıstan, Malta, keçmiş Çexoslovakiya və Yuqoslaviyada qastrol səfərlərində, tədbirlərdə iştirak etmiş, konsertlər vermiş (2), 1984-cü ildə isə Azərbaycanın ədəbiyyat və incəsənət xadimlərindən, ibarət nümayəndə heyətinin tərkibində Fransada olmuşdur. Uzaq ölkələrdə olanda da o, doğma vətənini unutmamış, repertuarında hər zaman Azərbaycan haqqında mahnı səsləndirərək ölkəmizi tərənnüm etmişdir.

Lütfiyar İmanov dinləyicilərə və tamaşaçılara yüksək niyyətlər, nəcib hisslər və insan qəlbinin gözəlliyini çatdırma bilirdi. Onun sənəti müxtəlif millətlərdən olan adamlar üçün yaxın və anlaşılıqlı olur, onları daxilən zənginləşdirir, daha da saflaşdırır, ifası isə dərinləndirir və əsl zövq gətirirdi. Bütün bunların səbəbi müğənninin nadir ilhamı, onun böyük aktyor cazibədarlığı, təsirli obraz yaratmaq bacarığı ilə bağlı olmuşdur.

L.İmanovun yaradıcılıq siması üçün əla vokal keyfiyyətlər ilə möhkəm professional hazırlıq, musiqili dramaturji obraza dərinləndirən nüfuz etmək, vokal və aktyor sənətinin harmonik ahəngi xarakterikdir. Müğənni-aktyor öz sənətini səxavətlə tamaşaçılara bəxş edir, öz ürək duyğularının dərinliyini açırdı. Hər bir əsər yeni kəşf idi və dinləyicilər onu hərarətlə qiymətləndirir, istedad və ağılına, şəxsiyyətinə yüksək qiymət verirdilər.

Elə məhz bu keyfiyyətlərinə görə L.İmanov 1989-cu ildə Azərbaycan Teatr Cəmiyyətinin əsasında yaradılan Teatr Xadimləri İttifaqının ilk sədri seçilir və 1991-ci ilədək bu vəzifədə çox səmərəli fəaliyyət göstərir. O, həmçinin 1980 və 1985-ci illərdə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı olmuşdur.

Klassik opera partiyalarının mahir ifaçısı olan qüdrətli sənətkar eyni zamanda bəstəkar mahnıları və romanslarını da özünəməxsus tərzdə oxuyurdu. Burada qeyd etmək yerinə düşər ki, o özü də otuzdan artıq şeirə musiqi bəstələyərək səhnədən və efirdən onları böyük şövqlə ifa edirdi. Elə bəstəkar mahnıları da vardır ki, onların ilk və əvəzsiz ifaçısı məhz Lütfiyar İmanovdur.

Onlarla belə mahnıdan bir də görkəmli bəstəkar, xalq artisti Süleyman Ələsgərovun istedadlı şair-dramaturq və ictimai xadim Şıxəli Qurbanovun sözlərinə bəstələdiyi “Bahar” mahnısıdır. Bu mahnı Şərur elində o zaman öz halal zəhmətilə zəfərlər qazanan məşhur pambıq ustası, yenicə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı kimi yüksək ada layiq görülən Bahar xanım Talıbovaya ithaf olunmuşdu. 1963-cü ildən – Naxçıvan Televiziyası fəaliyyətə başladığı vaxtlardan L.İmanovun ifasında Azərbaycan Televiziyasında lentə alınmış “Bahar” mahnısı vaxtaşırı muxtar respublika tamaşaçılarına nümayiş olunmuşdur. 80-ci illərin sonunadək isə bu mahnı Naxçıvan Radiosu ilə demək olar ki, hər həftə səsləndirilirdi. Yarandığı vaxtdan 30 ilə yaxın bir müddətdə dillər əzbəri olmuş bu mahnı orta məktəblər üçün “Musiqi” dərsliklərinə də salınaraq nəغمə fənnində, tədbirlərdə solo və ya xorla oxunurdu. Bu mahnının belə məşhurlaşmış sevilməsində, heç şübhəsiz ki, onun ilk ifaçısı Lütfiyar İmanovun yaradıcı əməyi danılmazdır.

Sənətkarın Naxçıvanla bağlılığında, onun bu qədim diyara vurğunluğunda “Bahar” mahnısının məxsusi rolu olmuşdur. O dövrdə əməyə, əmək qəhərmanlarına ithaf olunmuş mahnıların pambıq tarlalarında, üzümlüklərdə, taxıl zəmilərində, meyvə bağlarında, mədənlərdə, fabrik və zavodlarda zəhmətkeşlər qarşısında müğənnilər tərəfindən canlı ifa olunması ənənə halını almışdı. Məşhur müğənnilərin iştirakı ilə əməkçilərin belə görüşləri muxtar respublikada da təşkil olunurdu.

Həmin vaxtlar Lütfiyar İmanov da bir neçə dəfə Naxçıvanda olmuş, maraqlı və yaddaqalan konsert proqramları ilə rayon mərkəzlərində və kənd yerlərində çıxışlar etmişdir.

1985-ci ilin oktyabrında Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının Muxtar Respublika Mədəniyyət Sarayında (indi ümummilli liderimizin adını daşıyan sarayda) göstərdiyi qastrol tamaşaları arasında Üzeyir Hacıbəyovun “Koroğlu” operası da var idi. “Oktyabr ayının 25-də, Naxçıvanda ilk dəfə göstərilən bu opera zamanı dəfələrlə alqışlanan Lütfiyar İmanovu – Koroğlunu Qıratın belində səhnəyə daxil olanda daha gur və sürəkli alqışlarla qarşıladılar“ (6).

Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Ələkbər Qasımovun “Lütfiyar İmanov və Naxçıvan” adlı məqaləsində oxuyuruq: “1989-cu ilin noyabr ayında L.İmanovla ilk şəxsi görüşümüz, tanışlığımız oldu. O zaman yenicə yaradılmış Naxçıvan Dövlət Kukla Teatrının rəhbəri təyin olunmağımla əlaqədar bir sıra təşkilati işlərlə məşğul olmaq üçün Bakıda idim. Nazirlikdən təyinat əmrimi aldıqdan sonra Teatr Xadimləri İttifaqına yollandım. Həmin vaxt üzvlərə SSRİ Teatr Xadimləri İttifaqının yeni vəsiqələri verilirdi. Mən də vəsiqəmi alıb, möhür vurdurmaq üçün ittifaqın sədri L.İmanovu gözləməli oldum. Çox keçmədən Lütfiyar müəllim gəldi, salamladıq, özümü təqdim etdim və birlikdə kabinetə keçdik. Vəsiqəmi möhürlədikdən sonra mənimlə ətraflı, çox səmimi söhbət elədi, qeyd etdi ki: “Naxçıvanda olmayan bir şey – kukla teatrı yaradıb təşkil etmək böyük fədakarlıqdır, özü də indiki qarışıq zamanda. Çox ağır, məsuliyyətli bir yükün altına girmisən. Ancaq öhdəsindən gələcəyinə inanıram, çünki sən teatral bir ailənin övladısan, inşaallah yaxşı olar!” Sonra yeni teatrımız üçün ATXI tərəfindən lazımi dəstək və köməklik olacağını vurğuladı, Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrının da işləri, repertuarı ilə, “Cavid” Poeziya Teatrının vəziyyətilə maraqlandı və bizlərə yeni yaradıcılıq uğurları arzuladı” (5).

1990-cı il iyunun 1-də Naxçıvan Dövlət Kukla Teatrı ilk tamaşası ilə öz qapılarını uşaqların və teatrsevərlərin üzünə açdı. Teatrın birinci mövsümünün təntənəli açılışı isə həmin il sentyabrın 1-də oldu. “Bir çox rəsmi şəxslərin və xeyli böyüklü-küçüklü tamaşaçının iştirak etdiyi həmin təntənəli mərasimdə Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının sədri Lütfiyar İmanovun ilk mövsümün açılışı münasibətilə göndərdiyi təbrik teleqramı oxunmuş, bu mərasimdə üzrlü səbəbə görə şəxsən iştirak edə bilmədiyini qeyd edən görkəmli sənətkarın kollektivə ünvanladığı çox səmimi sözlər, xoş arzular alqışlarla qarşılanmışdır” (7).

Lütfiyar İmanovun Naxçıvan Dövlət Kukla Teatrının yaradıcı heyətilə ilk şəxsi görüşü isə 1995-ci ildə Türkiyənin İzmir şəhərində olmuşdur. Həmin il fevralın sonlarında İzmir Valiliyinin dəvətilə teatr 15 gün müddətinə bu vilayətə qastrol səfərinə dəvət olunmuşdu. Həmin vaxt Lütfiyar müəllim Türkiyədə işləyirdi. Bir neçə il İstanbul Opera və Balet Teatrında çalışdıqdan sonra İzmirdəki 9 Eylül Universiteti (İzmirin qurtuluş günü olan 9 sentyabr şərəfinə adlanıb – A.Q.) Konservatoriyasının professoru kimi fəaliyyət göstərirdi.

L.İmanovun köməkliliklə İzmir Böyükşəhər Bələdiyyəsinin təşkilatçılığı sayəsində İsmət İnönü adına 800 nəfərlik Kültür Mərkəzində Azərbaycan Milli Teatr Günü keçirilmişdir. “Mərasim günü salon tamamilə dolmuş, İzmirin vilayət və şəhər rəhbərləri də gəlmişdi. Bir neçə televiziya kanalının və aparıcı qəzetlərin yerli müxbirləri də burada idilər. Gecəni giriş sözü ilə açan İzmir Valiliyinin rəsmisi Fədil Ünal sözü Lütfiyar İmanova verdi. O, öz çıxışında xüsusi vurğuladı ki, bu günlər İzmirdə öz gözəl tamaşalarını nümayiş etdirən Naxçıvan Dövlət Kukla Teatrı Azərbaycan-Türkiyə mədəni əlaqələri tarixində Azərbaycanın bu gözəl şəhərə qədəm basmış ilk dövlət teatridir.

Birinci hissədə nəzərdə tutulan bütün çıxışlar alqışlarla qarşılandı. Nəhayət, L.İmanov səhnəyə çıxdı, bir neçə mahnıdan sonra özü təntənəli surətdə Məmməd Cavadovun “Naxçıvan” mahnısı elan etdi. Salonu sürəkli alqış sədaları bürüdü, melodiya səsləndikcə alqış daha da gurlaşırdı. Birinci nəqarət bitər-bitməz birdən İzmirdə təhsil alan azərbaycanlı tələbələr salondan özlərini

səhnəyə atıb Lütfiyar müəllimin ətrafında rəqs etməyə başladılar. Bir azdan izmirli gənclər də onlara qoşuldular. Mahnı bitincəyədək alqış səsləri kəsilmədi” (5).

Həmin gecədən sonra Naxçıvan Dövlət Kukla Teatrının səfər müddəti daha 15 gün artırılmışdı. O unudulmaz tədbir barədə İzmirdə dərc olunan bütün qəzetlər xəbər, reportaj və müsahibələr, fotosəkillər dərc etmişdilər. Telekanallarda ertəsi gün bir neçə dəfə informasiya verildi. Qəzətlərdəki başlıqlardan biri belə idi: “Lütfiyar İmanovla Naxçıvan sənətçilərinin tiyatro şöleni” (4).

Bir ildən sonra Lütfiyar İmanov İzmirdə səfərdə olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin tövsiyəsi və təkidilə Azərbaycana qayıtdı, Bakı Musiqi Akademiyasının professoru kimi pedaqoji fəaliyyətini davam etdirdi.

1998-ci ilin yanvarında Bakıda, Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrında şair-dramaturq (sonralar Azərbaycan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi. Prezident təqaüdcüsü) Kəmalə Ağayevanın 60 illik yubiley gecəsi oldu. Bir çox görkəmli şair, yazıçı, alim, aktyor və müğənnilərin, habelə rəsmi şəxslərin iştirak etdikləri həmin gecədə yubilyarın yanında xalq artisti Zəroş Həmzəyeva və SSRİ xalq artisti Lütfiyar İmanov əyləşmişdilər. Professor təbrik sözündən sonra şairənin sözlərinə yenidən bəstələdiyi “Niyə gəlmədin?” mahnısını ifa etdi. İlk dəfə səslənən bu gözəl mahnı sürəkli alqış və rəğbətlə qarşılandı (1).

1998-ci ilin dekabrında isə Kəmalə xanımın doğma Naxçıvanda da keçirilən yubiley gecəsində iştirak etmək üçün Bakıdan görkəmli sənətkarlar, xalq artisti Əminə Yusifqızı və Lütfiyar İmanov da gəlmişdilər. Bu yubiley münasibətilə Naxçıvana yenidən gəlmək imkanı qazandığını səhnədən vurğulayan Lütfiyar müəllim şairənin sözlərinə yeni bəstələdiyi “Ana” mahnısını və digər bir neçə mahnını oxumuş, sonra “Arşın malalan”dan Əsgərin mahnısını Dövlət Musiqili Dram Teatrının tamaşa zalını gəzərək ifa etmişdi. Bu gözəl, yaddaqalan çıxış gurultulu alqışlarla, gül dəstələrilə qarşılanmışdı.

Qonaqlar Naxçıvan Hava Limanından yola salınan zaman Lütfiyar müəllim demişdi: “Mən hər dəfə Naxçıvana gəlib-gedərkən sanki beş il cavanlaşdığımı hiss edirdim və ən az bir il gümrəh olurdu. Bu iki gün ərzində elə bil on il cavanlaşmışam. Naxçıvanda qışda olmamışdım, nəhayət, bu dahilər diyarının qışını da gördüm, bir də ya qismət...” (5.) Bəli, Naxçıvana bir daha səfər etmək bu böyük sənətkara qismət olmadı.

Prezident Heydər Əliyevin 1998-ci il 16 aprel tarixli Fərmanına əsasən Lütfiyar İmanov ölkənin yüksək mükafatı – “İstiqlal” ordenilə təltif edildi. İki gün sonra – aprel ayının 18-də Bakı Musiqi Akademiyasında Azərbaycan vokal sənətinin görkəmli xadimi, SSRİ xalq artisti, professor Lütfiyar İmanovun anadan olmasının 70, səhnə fəaliyyətinin 55 illiyi münasibətilə təntənəli yadgüclü gecəsi keçirildi.

2000-ci ildən başlayaraq çox gərgin işləyən L.İmanov bir neçə kompakt disklər yazdırmış, yeni mahnı və romanslardan ibarət müxtəlif konsert proqramları ilə ekranda və efirdə vaxtaşırı çıxış etmişdir. O, yenidən Koroğlunu səhnədə oynamaq eşqilə ADAOB Teatrında məşqlər etmiş və 75 yaşında bu ağır işin öhdəsindən məharətlə gəlmişdi.

Özünün 80 illiyini layiqincə qeyd etmək üçün böyük bir konsertə hazırlaşdığı bir vaxtda – 2008-ci il yanvar ayının 21-də SSRİ xalq artisti, Prezident təqaüdcüsü, “İstiqlal” ordenli professor Lütfiyar İmanov qəflətən dünyasını dəyişdi.

Nəticə

Bu ilin aprel ayında Azərbaycanın dünyaşöhrətli musiqi xadimi Lütfiyar İmanovun anadan olmasından 97 il ötür. İnanırıq ki, böyük sənətkarın sönməz xatirəsi bütün Azərbaycanda olduğu kimi, onun həmişə dərin ehtiram və sevgi bəslədiyi doğma muxtar respublikamızda da musiqi ictimaiyyəti tərəfindən daim yad ediləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Ədəbiyyat qəzeti”, 23 yanvar 1998-ci il.
2. Lütfiyar İmanov (buklet). Bakı: Kommunist, 1989.
3. Məmmədov M.Ə. Teatr düşüncələri. Bakı: İşıq, 1977, 231 s.
4. “Milliyet” qəzeti, 11 mart 1995-ci il.
5. “Naxçıvan” qəzeti, 15 iyun 2009-cu il.
6. “Sovet Naxçıvanı” qəzeti, 27 oktyabr 1985-ci il.
7. “Şərq qapısı” qəzeti, 9 sentyabr 1990-cı il.
8. “Şərq qapısı” qəzeti, 19 iyul 2000-ci il.

**Naxçıvan Dövlət Universiteti*
E-mail: ceyranis46@gmail.com

Aynura Guliyeva
THE LUMINARY ARTIST OF OUR NATIONAL OPERA

In the article the life and activity of the prominent singer is briefly remembered Lutfiyar İmanov. Here it is mainly remembered his connection with Nakhchivan, his visits to the autonomous republic in different times, meetings. It is also spoken about the love this Azerbaijan and ancient land Nakhchivan, the attention and carefulness to its inhabitants even during the years he worked in Istanbul and Izmir, Turkey.

Keywords: *Lutfiyar İmanov, opera, song, puppet-show, jubilee, stage.*

Айнура Гулиева

МАСТЕР – КОРИФЕЙ НАШЕЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОПЕРЫ

В статье всесторонне упоминается жизнь и деятельность выдающего певца Лютфи́яра Иманова. Здесь также исследуется его связи с Нахчываном, поездки в автономную республику, здешние встречи в разные времена.

А также рассказывается о его любви Азербайджану и к древнему краю Нахчыван, о внимании и заботы его жителям, даже в те годы когда он работал в Турции, в городах Стамбул и Измир.

Ключевые слова: *Лютфи́яр Иманов, опера, песня, театр кукол, юбилей, сцена.*

Sənətşünaslıq elmləri doktoru İnara Məhərətova tərəfindən təqdim edilmişdir.

İlk daxilolma tarixi: 04.04.2025

Son daxilolma tarixi:12.05.2025